

OPUS

Etűdök az ének-zene tanításához

összeállította: *Király Katalin*

2012

01

*„Lantosok és hegedűsök”
nyomában*

*„Hogyan legyen a zene
mindenkié?”*

Zenei Kincskereső

Opus 1

Etűdök az ének-zene tanításához

Első számunkban szeretnék bemutatni egy olyan különleges pedagógust, akinek élete, szakmai munkája nem csak kizárólag a diákokra volt óriási hatással, hanem a kollégáinak mentalitását és elkötelezettségét is formálta, erősítette.

A következő sorokból kiolvasható életút tartalmaz olyan szakmai információkat is, melyeket ének-zene, irodalom-, történelem-, rajz- vagy drámaórákon (ahol még van) is meg lehet osztani a gyerekekkel. **Dr. Szabó Endre** – az örök példaképem – írását fogadjátok szeretettel! Hiszek abban, hogy az Ő üzenete megérint Benneteket is, és fokozza a tanítás értelmébe vetett hiteteket!

DR. SZABÓ ENDRE, A SÁRVÁRI TINÓDI LANTOS SEBESTYÉN GIMNÁZIUM TANÁRA

Tinódi és Sárvár, vagy lantosok és hegedősök nyomában

Tinódiról Egerben talán többet tudnak, mint mi tudunk Sárvárott. Jómagam mégis szülőfalumban, Ikerházaon kezdem a vándorlantosról-énekesről szóló írásomat. Apai nagyapám – akit Öregapámnak szólítottam – gyerekkorában szolgalegényként dolgozott a Batthyány-kastélyban, a '48-as Batthyány Lajos utódjánál, a szintén Lajos fiúmei kormányzóánál, aki a híres ikerházi vízierőművet építtette. Ő sokat mesélt az ősről, de Sárvárról is, ahol a Batthyány család Tinódiról is sokat tudott. Sohasem gondoltam volna, hogy egyszer majd a híres történelmi énekesről, vándorlantosról elnevezett Tinódi Lantos Sebestyén Gimnáziumban fogok tanítani. Innen már csak egy lépés volt a REGÖS népzenei együttes, amelyet kollégámmal, Kálóczi Györggyel és régi muzsikos ismerőseimmel, barátaimmal, illetve feleségeinkkel alapítottunk 1972-ben. Azóta persze már fiatalítottunk, egy zenész család három gyereke (ma már 30-on felül vannak) jött hozzánk muzsikálni még a '80-as évek elején. A zenekarral népzénet, történelmi muzsikát és verseket (Tinódi) is játszunk. Hamar nyilvánvalóvá vált, hogy városomat, Sárvárt is meg kell ismernem.

A Nádasdy várban próbáltunk a zenekarral, ahol Nádasdy Tamásról megtudtam, hogy vitéz és bátor katona volt, királyi titkár, nádor és országbíró, művelt és felvilágosult ember. Grazban, Bolognában, Rómában tanult, s a tudományt is kedvelte. Ezt bizonyítja, hogy Sárvár Ujszigeten könyvnyomtató műhelyt állíttatott fel. Udvarában Sylvester János magyar nyelvűtana (1539) és Új Testamentumát (1541) nyomtatta ki Abádi Benedek. Itt írta az első magyar hexameteres verset a sárvári iskolamester, Sylvester János. Az Új Testamentum fordításának 450. évfordulójára itt írta (női karra és fúvószenekarra) Szokolay Sándor „Az magyar néphez” c. versére ANTIFONA c. kórusművét, melyet a Sárvári Pedagógus Női Kar és a helyi Fúvószenekar mutatott be a szerző vezényletével 1992-ben.

Így kapcsolódik össze a XVI. század a XX. századdal itt, Sárváron. S bár Tinódi életében kevés időt töltött Sárváron, itt bekövetkezett halála és Nádasdy Tamással való kapcsolata miatt a város mégis sokat foglalkozott személyével és művészetével.

Nádasdyval talán Nagyszombatban ismerkedett meg. Ettől kezdve gyakran jelent meg a sárvári udvarában, és rendszeresen elkísérte kalandos útjaira is. Horváth István Károly és Naszádos István hajdani sárvári tanárok „Tinódi Emlékkönyv” c. 210 oldalas művükben már 1956-ban – a költő-énekes halálának 500. évfordulóján – írtak Tinódi életéről és művészetéről. Szakály Ferenc „Sárvár, mint helyi kulturális központ: Nádasdy Tamás (1498–1562)” c. tanulmányában írt Tinódiról, majd 1998. szeptember 10–11-én „Tudományos Emlékezés” foglalkozott a vándor lantosral. Itt Kobzos Kiss Tamás énekelte el a költő néhány történelmi énekét.

A 15. század első fele volt a török terjeszkedésének első szakasza. Viharos évtizedek voltak ezek. Tinódi 1495. január 20. körül született a Tinód nevű helységben Baranya vagy kevésbé valószínűen Bihar vármegyében. Tinódi Sebestyén 1535 körül kezdett történelmi énekeket írni és előadni. Magát lantosnak nevezte, ebből kitűnik, hogy nem hegedős volt (olyanok is sokan voltak, afféle kocsmai muzsikások), a lantosok ugyanis rendszerint latinos műveltséggel rendelkeztek. Még Terek Bálint udvarában írta „Jázonról és Médeáról” című művét. Ennek versfejeiben szól arról, hogy kézsérülése miatt fegyverforgatásra többé már nem alkalmas. Terek Bálint budai elfogása után vándorlásba kezd, bejárja az országot Kassától Sárvárig, Pozsonytól Kolozsvárig.

Az akkori útviszonyok között gyalog vagy szekéren, egymás után írja históriás énekeit. Módszere az volt, ha nem vett részt személyesen a csatákban, akkor az esemény után elment a helyszínre, és ott tájékozódott a történekről. Mert mint „Cronicá”-jának előszavában lejegyezte:

„Az, mi keveset írtam, igazat írtam.”

Talán ez a mondat lehetett az, amely az utókor számára ennyire fontossá tette tevékenységét. A mi városunkban igen sok tényező őrzi Tinódi emlékét. 1956 januárjának utolsó napjaiban soha nem látott ünnepek színhelye lett a kis Vas megyei városka, Sárvár. A 400 esztendővel ezelőtt itt, Sárváron elhunyt szerény, egyszerű költőre emlékezett a lakosság:

„Tinódi Sebestyén megvetvén ezt a halandó muzsikát, elment
a mennybeliekhez, hogy ott az angyalok között sokkal jobbat tanuljon...”

Így adott hírt a török elleni harcok korának híres énekeséről Nadasdy Tamás nádor tisztartója, Perneszi György a Kassán élő családjától távol, e földi pályafutását befejező költőről, akit 1556. január 30-án temettek vélhetően a sári templom melletti temetőbe.

A Medvegy Antal vezette Tinódi Lantos Sebestyén Gimnázium a következőkben is sokat tett a históriás énekes emlékének megőrzéséért. A '70-es évek közepéig a diákok iskolai köpenyükön a kis Tinódi címet viselték. 1965-től létrehozták a Diákköltők, Diákírók Vas megyei, majd Országos, később Összmagyar Találkozóit, melyeknek megnyitó ünnepei a Nadasdy vár parkjában, a Tinódi emlékoszlopnál voltak, ahol 1982 óta mindig elénekelték a diákok által szerzett Tinódi indulót. A záró gálaműsorban sokáig a Regös együttes szerepelt, rendszerint egy Tinódi históriás énekkel is. Az iskola a mai napig ad ki Évkönyvet, amelynek címlapján az iskolai Tinódi címer látható. Sokáig jelen voltak az Évkönyvben az ún. Tinódi pályázatra évenként beadott munkák legjobbjai. Az eredmények kihirdetésére az évenként megrendezett Tinódi Emléknapon került sor. Aki győzött, az véglegesen a Tinódi-díj birtokosává vált. Egyik ilyen alkalommal avattuk Sárvár neves szobrászművészeinek, Németh Mihálynak a szép, egész alakos Tinódi szobrát 1977-ben.

A Kossuth Lajos Városi Művelődési Központ is kapcsolódik Tinódihoz. A '80-as évek közepétől kétévenként rendezik meg a História Napokat, melyeknek többek között olyan neves szereplői voltak már, mint Sebő Ferenc, Dinnyés József, Kobzos Kiss Tamás, a Kaláka és a helyi Regös együttes.

A város I. számú, a vasútállomáshoz legközelebbi vendéglőjét Tinódi Vendéglő és Panzió-nak hívják. Itt alkalmanként korabeli ételek is szerepelnek az étlapon, és gyakran muzsikálnak itt a Nemzetközi Folklórfesztivál vendégei és a Regös együttes is.

A Szent Miklós templomtól (Tinódi vélt temetkezési helyétől) a Nadasdy Vendéglőig tart a Tinódi utca, a város egyik leghosszabb utcája.

Hogyan kell előadni Tinódi históriás énekeit?

Erre a kérdésre nem könnyű jó választ adni. Az „Egri csillagok” c. filmben van egy változat, amelyben a Tinódit játszó színész így adja elő a (Tinódi művei között nem is szereplő, Gárdonyi által írt) „Mohácsi csatáról” szóló éneket: „Inkább elbeszélés volt az éneke, mint dalolás. Néha végigénekelt egy sort, a másikat csak szóval mondta el, a kobozra hagyva a dallamot. Néha csak az utolsó sor végét fogta énekhangra...” Valószínűleg a sok versszak miatt választotta ezt a recitativóhoz közelítő énekbeszédet. Pedig pl. a korban már szokásos református énekeskönyvek sokszor 20–30 versszakos dalát az előadók mindig végigénekelték. A mi szölistáink inkább az időnkénti recitativóba áthajló éneklést szokták választani. Így a „Pirinyi Péternek, Majlát Istvánnak és Terek Bálintnak fogságokról” szóló históriás ének mintha Tinódi saját sorsáról szólna:

„Örömök sehol sincs te jó szolgálóidnak,
Kik szívvel szeretnek, gyakran fohászkodnak,
Egynehány közülök tétova bujdosnak,
Ha megszabadulnál, mégis sokan várnak.”

KIRÁLY KATALIN

Hogyan legyen a zene mindenkié?

„Minden állampolgárnak joga, hogy az iskola bevezesse a zeneművészet előcsarnokába, odáig, ahonnan beljebb és beljebb már a maga erejéből is el tud jutni.” – Kodály Zoltán

A világszerte elismert zenepedagógus, Kodály Zoltán felismerése szerint szélesebb körű zeneértés, nemzeti zenei kultúra nem létezhet jó minőségű és általános érvényű zeneoktatás nélkül. A zeneszerző tanár úr koncepciójának alapelvei napjainkban is meghatározóak:

1. A zenének bőséges helyet kell adni minden általánosan képző oktatási intézmény tantervében, mivel a gyerekek nevelésének nélkülözhetetlen, alapvető jelentőségű eleme a zene.
2. A zenében való jártasságot, a zenei műveltséget mindenki a saját „zenei anyanyelvén”, népzeneje segítségével szerezze meg!
3. Az válhat befogadóvá, aki maga is valamely művészeti tevékenység aktív részese.
4. A zenei tájékozottság alapfeltétele a hatékony módszereken alapuló zenei írás-olvasás elsajátítása.

Kodály Zoltán elmélete kötelez bennünket, s csupán akkor válunk igaz követőkké, ha tanításunk és nevelésünk minden percét a felsorolt alapelvek határozzák meg. Ehhez azonban olyan eszközre van szükségünk, amely minden oldalról alátámasztott lehetőségeket biztosít az oktatás-nevelés eredményes folyamatához.

A szegedi **Mozaik Kiadó** gondozásában látott napvilágot egy olyan **Ének-zene tankönyvsorozat (1–4. osztály)**, amely komoly pedagógiai igénnyel mutat utat a zenei érdeklődés és tudás megteremtéséhez, és a kibővített nevelési elvárások megvalósításához.

A sorozat szerzője, **Lassúné Ruskó Renáta** felhasználta a már jól bevált módszereket, amelyeket ötletekkel gazdagon ötvözött a mai gyermekvilág elvárásainak teljesítéséhez.

A tankönyvek kronologikusan követik a magyar nép szokásainak, hagyományinak hétköznapjait, és ünnepnapjait, továbbá a legfontosabb történelmi események évfordulóit. Mindezt ügyesen beépítve az évszakok hangulatába, melynek dalanyaga a közös beszélgetések alapját is képezi.

Az oly nagy körültekintéssel válogatott népdalok színes és gazdag választéka erőteljesen bővíti a gyerekek magyar **népdalkincsét**. Kodály és Bartók hazájában ez így van rendjén, hiszen minden motívum és kifejezés egy üzenetet rejt, egy valós ténytet fed fel a magyar történelemből, amely számos érzelmi szálat érint meg, s teremt újabb és újabb nevelési lehetőséget.

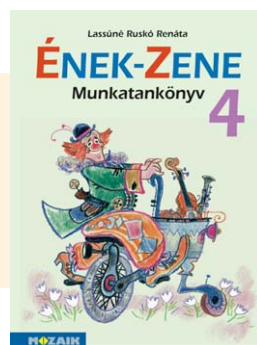
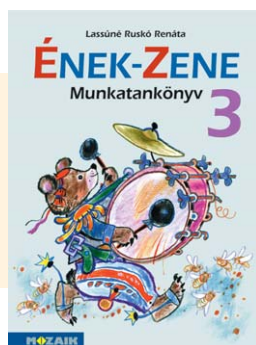
Ha heti 1 órában gondolkodunk, akkor azt tapasztaljuk, hogy a tankönyvekben bőven található **kiegészítő dalanyag**, amely kiválóan szolgálja az éneklési készség további fejlesztését. Gondolok itt a tiszta intonálásra, átélt és szép megszólaltatásra. Bátran kezdeményezzük a tájjellegű mondókák és dalok beépítését a tanítási órákba, mivel ez fokozza az anyanyelvhez való kötődést, a ritmus- és metrumérzék kialakulását, fejlődését.

A könyvek elsődlegesen kiemelhető pozitívuma a **munkáltató jelleg**, melynek előnye az, hogy szinte minden útmutató, segítő eszközt kézbe kaptak a gyerekek. Így akár önállóan is megoldhatóak a feladatok, azonban a közösen végzett munka során rövidebb idő alatt érhető el a kitűzött cél.

A szerző – ismerve a gyermeki fantáziát – változatosan állította össze a gyakorlatokat, amelyekkel a kollégák észrevétlenül sajátíthatják el a legalapvetőbb zenei ismereteket.

Óriási előnye a sorozatnak a rendszeres és folyamatos ismétlés, a megfigyeltetés, a mindig visszatérő készségfejlesztő gyakorlás és az elmélyítés.

Ha mélyebben átgondoljuk a lehetőségeket, akkor egyértelművé válik, hogy a sokoldalúan felépített feladatokkal nemcsak zenei készségeket, hanem egyéb területek elengedhetetlen elemeit (szín- és formaérzék, vizualitás, manuális készség stb.) is fejleszthetjük.

A készségfejlesztő gyakorlatok nagy előnye, hogy struktúrájukból adódóan mellőzik a mechanikus megoldásokat, s folyamatosan törekedve kerül előtérbe a gondolkodásra való készítés.

A **zenei írás-olvasás** tanítása a zenei nevelésünk legkényesebb pontja.

„Aki a zenét nem tudja olvasni: zenei analfabéta. A zenei műveltséget nem pénzen mérik. Munka az ára...

A zenei írás-olvasás alapos elsajátítása nélkül a zene továbbra is megfoghatatlan, misztikus valami marad. A zenei valóság csak biztos írás-olvasás révén lehet tudatos.” – Kodály Zoltán

A zenei analfabétizmus kiküszöböléséhez számos változatosan érdekes, figyelmet felkeltő feladat ad lehetőséget, minden esetben a könnyebbtől haladva a nehezebb felé.

Módszeres rendszerességgel jelenik meg a dallamhangok neve, betűjele és kézjele, amely meghatározó a hallásfejlesztés szempontjából is.

A **lapról való éneklés** készségének fejlesztését óráról órára biztosítva látom, ami a zene megértésének és felfedezésének alapkövét jelenti.

A **ritmusértékek** felismerése, megnevezése és pontos hangoztatása gyakorlásához minden tanítási egységben találhatóak feladatok. Ezen ismeretek elengedhetetlenül szükségesek ahhoz, hogy a gyerekek bátran tudjanak dolgozni a ritmusmotívumokkal.

Feltétlen tudásszintet követel az ütemvonal, záróvonal és az ismétlőjel alkalmazása is. Ezek az írásos elemek nélkülözhetetlenek a zenei írás, olvasás folyamatában, a hangsúlyok kiemelése és a visszatérések értelmezése tekintetében. Minderre a munkáltató tankönyvben több jól használható minta és példaanyag található.

1. osztályos tankönyv, 51. oldal

A könyvek oldalainak világos felépítése, áttekinthetősége biztosítja az egyértelmű eligazodást. Mintha az egymással szemben lévő oldalpárok (páros-páratlan) **kész óravázlatot** mutatnának, megkönnyítve a nem szakos kollégák munkáját is. Ezt a segítséget illusztrálja a 3. osztályos tankönyv 56–57. oldalainak logikája.

1. A tanítási órát indító dalszokor vizuális élményként is megjelenik, az oldal első szemléltető anyagaként.

2. A bevezető, ismétlődő rész olyan gyakorlatokat tartalmaz, amelyek az új ritmuselemeket és dallamfordulatokat mélyítik, rögzítik: ritmusnév, hangoztatás, kottázás.

A 2. feladat lehetőséget ad a ritmuskészség fejlesztésére: szövegnek megfelelő ritmus felismerése, kitalálása, majd lejegyzése.

A 3. feladat szinkópás motívumai ritmikailag készítik elő az új dalt: Kis kertemben uborka.

3. osztályos tankönyv, 56–57. oldal – szinkópa ritmus gyakoroltatása

A dal gyakorlása, szépítése után olyan zenehallgatással zárul az óra, amely a szerző elképzelését tükrözi: „Vidám hangulatú órát hangulatos zene hallgatásával zárjuk le!”

A felépített órák lendületes óravezetéssel, kitartó következetességgel tarthatóak meg. Természetesen lehet és kell változtatni a mennyiségen vagy a sorrendiségen, ha az adott osztály képességei, vagy a helyi adottságok körülményei másként kívánják meg. Ezért minden esetben fontos a tanár kreativitása, mérlegelő képessége a kitűzött cél elérése érdekében. Így az osztály képességeinek megfelelően összeállított, gondolkodásra készítő, hangulatos ének-zene óra fegyelmező hatása sem marad el. Ezért kell tudni a tanítandó anyag átadásának, elsajátításának módját: mikor, miből, mennyit és hogyan valósíthatunk meg. Valójában ezt tartom az eredményes órák alap kritériumának, hiszen e tényezők függvényében nevelhetjük gyerekeinket igényessé, zeneszerető, zeneértő, egymást elfogadó és tisztelő, nemes lelkű felnőtté.

„Sokszor egyetlen élmény egész életre megnyitja a fiatal lelket a zenének. Ezt az élményt nem lehet a véletlenre bízni: ezt megszerezni az iskola feladata.” – Kodály Zoltán

Az alsó tagozatos Ének-zene tankönyvek egy olyan rég várt igénynek is eleget tesznek, miszerint a dalokhoz kapcsolódó játékok leírását is tartalmazzák. Tudjuk, hogy az ének-zene órák egyik legkedveltebb mozzanata, amikor mozgásos, dramatikus feladatokat kötünk az énekléshez. Ezen játékok tárháza igazán bőséges lehetőséget nyújt az élményekből fakadó tudás megszerzéséhez és mélyítéséhez. A játékok évről évre az adott korosztálynak megfelelően, az életkori sajátosságok figyelembevételével követik egymást. Ezért a tankönyveket meggyőződéssel ajánlom a napközis csoportok pedagógusainak figyelmébe is: bátran válogassanak a lehetőségek közül.

Játék: A kállói...

Lányok, fiúk vegyesen körbe állnak, megfogják egymás kezét. Oldalléppel jobbra haladnak (vagy simán körbejárnak): a „Sűrű, sűrű” dallamára előreszökdelnek a kör közepe felé, miközben karjukat vízszintesen előre tartják. A másodszeri „Sűrű, sűrű”-nél hátrafelé lépkednek vissza a helyükre. A „raf, raff, raff”-ra mindkétszer, amikor a kör összeszűkül és amikor kitágul, hármat dobbantanak.

2. osztályos tankönyv, 19. oldal

A leírt játékok bővíthetők oly módon, hogy a gyerekek fantáziájára alapozva ők találhatnak ki új mozgásformákat a dalokhoz. **Improvizált mozgás** során, szöveg nélkül dúdoljuk vagy lalázzuk a dalt, majd hang nélkül csak a játék legyen látható. Az így memorizált, csupán magunkban hallható dallam még jobban erősíti a zenei motívumokat, a ritmus és a szöveg egységét. Valójában ez nem más, mint a Kodály-i elgondolás szerinti belső hallás és zenei elképzelés tréningje.

Dicsérendő a szerző törekvése a **többszólamú éneklés** megalapozása terén. Bár sokan félnek, idegenkednek még a többszólamúság gyakorlatától, a nehézségek áthidalására azonban számos ritmusgyakorlatot, kánont és kísérő jellegű ostinato dallammotívumot találunk.

Az ének-zene órákon fontos a didaktikusan felépített **zenehallgatási részegység**. Helyes irányítással érhető el a hangszín, karakter, tempó és dinamika, szerkezet és szerkesztés felismerése, az esztétikai nevelés megvalósítása, és a zeneművekben való tudatos, élményszerű tájékozódás kialakulása. Ehhez a munkához nyújt segítséget a tankönyvekhez tartozó, hangzó mellékletként megjelenő CD lemezek sorozata, amely az új dalok előadását és az életkori sajátosságoknak megfelelő zeneműveket tartalmazza.

Dalanyag és zenehallgatási anyag

Feltétlenül említést kell tennem **Deák Ferenc** illusztrációiról, amelyekkel a **grafikusművész** nem csak vizuális élményt teremt, hanem oldalról oldalra, dalról dalra formálja a gyerekek **ízlésvilágát**, s szinte kézen fogva vezeti az apróságokat a szépség iránti igény előcsarnokába.

Mozart Szánkózás című dallamához Deák Ferenc grafikus megrajzolta a kis Mozartot, ahogy a szánkót búzza
4. osztályos tankönyv, 53. oldal

A kollégák hamarosan kezükbe vehetik és használhatják azt a segédanyagot, Kézikönyvet, amely számos új és hasznos tanácsot, ötletet sugall ahhoz, hogy az ének-zene óra – Kodály Zoltán szavaival élve – „...ne legyen gyötrelem...”, hanem önfeledten sugárzó tekintetű gyerekek élményekben gazdag, zenés együttlétévé váljon.

Összegzésként elmondhatom, hogy az ismertetett alsó tagozatos tankönyvsorozat **nem csak énekeket tanít, készségeket fejleszt**, hanem rendszeres használatával **növeli a figyelem tartósságát**, erősíti az **esztétikai érzéket és közösségi életérzést**, gazdagítja az **érzelemlátást**, és sokoldalúan biztosítja úgy a megfelelő **világszemléletet**, mint az **általános műveltség** alapjait.

A sorozattal kapcsolatos visszajelzések, vélemények azt igazolják, hogy az alsós ének-zene tanítása során eredménnyel lehet használni a könyveket. Célját elérve ma már egyre több iskolában örömmel lapozza sok tanár és diák.

A **dalok**, mint legfontosabb zenei alapelemek és **módszertani ötletek tárházát**, mint minőségi megújulást kínáló tankönyvsorozatot használjuk, adjuk a gyerekek kezébe és **ÉLJÜNK VELE!**

Coda: Gondoljuk át a Kodály-i álom alábbi „etűdjének” értelmét, üzenetét !

„Céljaink megvalósításához nem kell más, mint néhány énektanár,
aki déli harangszókor nem dobja vissza a maltert a vakolóládába.
Akinek lelki szükséglet az a kis munkatöbblet, amire hivatala nem kötelezi,
de ami éppen a hivatalos munka ízét, lelkét, értelmét adja meg.” – Kodály Zoltán

Zenei kincskereső

1. Milyen anyagból készítik a hangvillát? (*acélból*)
2. Melyik nemzet tánca a mazurka? (*lengyel*)
3. Hogy hívták az egyetlen női cigányprímást? (*Czinka Panna*)
4. Melyik zenekarban kezdődött Ákos karrierje? (*Bonanza Banzai*)
5. Miért bomlott fel a Queen együttes? (*az énekesük: Freddie Mercury halála miatt – 1991*)

Da Capo al Fine: 2012 februárjában